

KÜLTÜR COĞRAFYAMIZDA HZ. MUHAMMED

ULUSLARARASI SEMPOZYUM
(ORTA ASYA, KAFKASYA VE BALKANLAR)

(7-8 Mart 2009)
ADAPAZARI - SAKARYA

DÜZENLEYEN
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
&
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA BİR TÜR OLARAK “ESMÂ-İ NEBÎ”

Nurgül KARAYAZI*

Ey Habîb-i Hak kerîmü’ş-şân Muhammed Mustafâ
Ve’y şefî’-i zümre-i isyân Muhammed Mustafâ

Klâsik Türk edebiyatında Cenâb-ı Hakk’ın isimlerini konu edinen Esmâ-i Hüsnâ’lar yanında, Hz. Peygamber’in dinî kaynaklarımızla kültürümüzde yer alan isimlerinin manzum, manzum-mensur karışık veya mensur eserlerde toplanması da bir tür oluşturmaktadır. Esmâ-i Nebî adıyla anılan bu eserlerde; Hz. Muhammed(s.a.v.)’in Kur’ân-ı Kerim’de, hadislerde, diğer semavî kitaplarda anılan isimleri ile Türk-dinî kültüründe O’nun için kullanılan adlar ve künyeleri bir araya getirilir. Bu isimlerde; Hz. Peygamber’in ezelî ve ebedî üstün vasıfları, hidâyeti, rahmeti, şefâati, Cenâb-ı Hakk’ın nezdindeki özel yeri ve değeri, her bakımdan seçkinliği, ümmetinin nazarındaki kıymeti ifade edilir.¹

Hz. Peygamber’in isim ve sıfatlarını konu edinen müstakil eserlerin yanı sıra na’atler, mevlîd ve mi’raciyye gibi ondan bahseden çeşitli türlerde kaleme alınmış mesnevîler, bu geleneğe bağlı kalınarak Esmâ-i Nebîlerle süslenmiştir. Seçilen bu nevi isim ve sıfatlardan her birinde ayrı bir övgü ve O’na olan sevginin ayrı bir nakış söz konusudur.² O’na aşık gönüllerden kimi “Umaram her bir aduñ başka şefâ’at eyleye”³ dileğiyle veya Necati Bey’in

*Şeref değil mi ki nâm-ı şerîfiñi ananı
Hezâr cehd ile İblîs edemeye idlâl*

* Fatih Üniversitesi Araştırma Görevlisi.

1 Emine YENİTERZİ “Edebiyatımızda Hz. Peygamber’in İsimleri ve Harflere Dair”, turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/yeniterzi_harfler.pdf –(18.06.2008).

2 Ahmet Yılmaz, “Türk Edebiyatında ‘Esmâ-i Nebeviyye-i Şerife’yi Tadât Geleneği ve Müstakimzâde’nin Mir’âtü’s-Safâ İsimli Risalesi”, İstem, yıl:2, sayı:4, 2004, s.160-161.

3 Coşkuñ Ak, Muhibbî Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s.41.

beytinde ifadesini bulan yaygın inançla O'nun isimlerini zikretmeyi kendilerine vird edinmişlerdir. Bizzat Hz. Peygamber'in bir hadîsi de, şâirleri Esmâ-i Nebî konusunda yazmaya teşvik etmiş denilebilir. Nitekim bir hadiste; Hz. Peygamber'in isim ve sıfatlarını yazan, okuyan ve asan kimsenin evine belâ, hastalık, dert, illet, göz değmesi, haset, büyü, yangın ve yıkıntı gibi şeylerin yaklaşmayacağı gibi; ismi şeriflerinin orada bulunduğu sürece ev halkına fakirlik, zehirlenmek, gam gibi sıkıntıların da gelmeyeceği belirtilir. Bu hadîs dolayısıyla Hilye-i Şerifler yanında Esmâ-i Nebî levhaları da asırlarca müslüman evlerinin birer süsü olmuşlardır.⁴

Bir hadîste de استشفوا بالحلية "Hilye ile şifâ dileyiniz" buyurulmuştur.⁵ İşte bu nakillerin de etkisiyle pek çok edip ve şâir arasında Hz. Peygamber'in güzel isimleri demek olan "Esmâ-i Nebî"nin toplanması veya toplanmış olanların başka dillere tercüme ve şerh arzusu güçlenmiştir. Bunun tabîî sonucu olarak Arapça'dan, Farsça ve Türkçe'ye bu konuda manzum ve mensur eserler kaleme alınmıştır.

Hz. Peygamber'in Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şeriflerde zikredilen isimleri ile Türk İslâm kültürü içinde bize kadar ulaşan sıfat ve lakaplarını toplayan eserler arasında en önemlisinin, Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin (ö.875/1465) *Delâ'ilü'l-hayrât ve şevâriku'l-envâr fi zikri's-salât 'ale'n-nebiyyi'l-muhtâr* isimli salavat mecmuası olduğu kabul edilir.

Birçok şerhi yapılan eserin Türkçe şerhleri arasında en meşhuru Kara Dâvudzâde Mehmed Efendi'nin (ö. 1170/ 1756) yaptığı şerh olup *Tevfikü muvaffiki'l-hayrât fi izâhi meânî Delâilü'l-hayrât (Tevfikü muvaffiki'l-hayrât li-neyli'l-berekât fi hidmeti menbai's-saâdât)* adını taşır. Bu eser halk arasında kısaca *Delâil-i Hayrat Şerhi* veya *Kara Davut* adıyla bilinir.⁶ Burada Hz. Peygamber'in en meşhur iki yüz bir adının verilmesine mukabil, bazı eserlerde O'nun bin veya iki bin yirmi ismi olduğu görüşleri de mevcuttur.⁷

Delâilü'l-Hayrat'ta "Allâhümme salli ve sellim ve bârik 'alâ men ismuhû" başlığı altında zikredilen iki yüz bir isim arasında en tanınanlarından bazıları şunlardır: Muhammed, Ahmed, Mustafâ, Hâmid, Mahmûd, Tâhâ, Yâsin, Tâhir, Mutahhar, Tayyib, Seyyid, Resûl, Nebî, 'Abdullah, Habîbullah, Safiyyullah, Ne-

4 Emine Yeniterzi, "Dîvan Şiirinde Hz. Peygamber'in İsim ve Sıfatları –Esmâ-i Nebî-", Kutlu Doğum Haftası II, 1-7 Ekim 1990, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s.87.

5 Muaz b. Cebel'den rivayet edilen bu hadîs için bkz. Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Mir'âtü's-Safâ fi Nuhbeti Esmâ'i'l-Mustafâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 1426/3, vr.35.

6 Süleyman Uludağ, "Delâilü'l-Hayrât", DİA, c.9, İstanbul, 1994, s.113-114

7 Emine Yeniterzi, "Dîvan Şiirinde Hz. Peygamber'in İsim ve Sıfatları –Esmâ-i Nebî-", s.89.

ciyyullah, Kelîmullah, Hâtemu'l-enbiyâ', Ebu'l-Kâsım, Ebu't-Tâhir, Ebu't-Tayyib, Ebû İbrâhîm. Daha az tanınan isimlerden bazıları ise şunlardır: Kayyim, Câmî, İklîlün, Müddessir, Müzzemmil, Muhyin, Müncin, Müzekkir, Nâsir, Mensûr, Şâhid, Şehîd, Meşhûd, Beşîr, Mübeşşir, Nezîr, Münzir, Nûr, Sirâc, Hafî, 'Afüvv, Velî, Hakk, Kavî, zû-'İzzin, zû-Azlin, Büşrâ, Gavs, Müctebâ, Müstekâ, Vecîh, Nesîh, Nâsih, Vekîl, Mütevekkil, Şefîk, Fâtih, Ra'uf, Rahîm (sallallâhu 'aleyhi ve 'alâ âlihi).⁸

İbn-i Dîhye, "Eğer eski kitaplarda, Kur'ân-ı azîmde ve hadîs-i şerîflerde zikredilen Efendimizin isimleri toplansa üç yüze ulaşır." demiştir.⁹

İmâm-ı Kastalanî'ye ait, *Mevahib-i Ledünniyye*'de ise beş yüz yirmi altı ism-i şerîf zikredilmiştir.¹⁰

Bazı rivâyetlere göre Hz. Peygamber, "Benim Kur'ân-ı Kerîm'de şu yedi ismim vardır", buyurmuştur: Bunlar; Muhammed, Ahmed, Yâsîn, Tâhâ, el-Müzemmil, el-Müddessir ve Abdullah.¹¹

Tirmizî'nin Cübeyr b. Mut'im'den rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfe göre Peygamber Efendimiz buyuruyor ki: "Benim çok isimlerim vardır: Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, benimle küfrü mahvedeceği el-Mâhî'yim (mahvedici). Ben Hâşîr'im (toplayıcı), insanlar benim arkamda haşredilecektir. Ben Âkîb'im (sondan gelen), benden sonra peygamber gelmeyecektir."¹² Nitekim bu hadîs metnindeki ifâde edebiyâtımızda şu satırlarla dile getirilmiştir:

Der Nebîmiz var benim esmâlarım
Etti itlâk onları Rabbim Kerîm

Âlemine Rahmet oldum hem Beşîr
Hak buyurdu bâzî âyette Nezîr

8 Hz. Peygamber'in isimlerinin şerhi konusundageniş bilgi için bkz. Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdîrrahman, *Delâil-i Hayrat Şerhi Kara Davud*, (şerheden: Kara Davud İzmitli), (sadeleştiren: Abdulkadir Akççek), (eseri tetkik ve takdim: Veli Ertan), Rahmet Yayınları, İstanbul, 1975, s.65-365.

9 İmâm-ı Kastalanî, *Mevahib-i Ledünniyye*, (şerheden: Mahmud Abdülbaki), (çeviren: İhsan Uzun-güngör), Semerkand Yayınları, İstanbul, 1972, s.193.

10 Söz konusu isimlerin mânâları konusunda daha geniş bilgi için bkz. İmâm-ı Kastalanî, a.g.e., s.193-208; İlahî Rahmet Hazreti Muhammed (S.A.V.) (*Mevâhibü'l-Ledünniyye*), (mütercim: Şair Abdülbâki), (sad.İ.Turgut Ulusoy), (yeniden gözden geçirip neşre hazırlayanlar: Abin Dönmez, Ömer Dönmez), Hisar Yayıncılık, İstanbul, 1984, s.207-221; Hz. Peygamber'in mübârek isimleri ve izahları konusunda ayrıca bkz.Naim Erdoğan, *Peygamberimizin Yüce Şahsiyeti ve Mübârek İsimlerinin İzahı*, Kahraman Yayınları, İstanbul, [t.y.], s.35-255.

11 İmâm-ı Kastalanî, a.g.e., s.193.

12 Tirmizî, *Edeb*, 67 (2842); Buharî, *Menâkıb*, 17; Müslim, *Fezâil*, 125 (2354); İmâm Ebû İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye, Dârü'n-Nedveti'l-Cedide*, Beyrut, 1985, s.587-588; İbrâhim Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, Akçağ Yayınevi, [t.y.], c.15, s.200; Farklı rivayet için bkz. Ebû Nuaym, *Delâil*, s.12.

Bâzı Ahmed hem Muhammed nâm denir
Bâzı âyette Sirâc ile Münîr¹³

Bir başka hadîs-i şerifte ise şöyle buyurulmaktadır: " Ben, Muhammed'im, Ahmed'im, ben tevbe ve rahmet peygamberiyim, ben Mukaffâ'yım.(kendisine uyulan), ben Hâşîr'im (toplayıcı) ve ben Melâhim (büyük savaşların) peygamberiyim. " ¹⁴

Hadis metni şu satırlarla edebî ifadesini bulmuştur:

Ol Huzeyfe'den rivâyet bu idi
Tâ ona oldum mülâkî ben, dedi

Bâzı Medîne yolunda ben onu,
Görmüş idim zât-ı âlî şânını

Tâ hayâlîm aldı onun resmini
Söylediler, bana bazı ismini

Ben Muhammed, ben nebî-i rahmetim
Oldu benim ile nübüvvet hatim

Ben nebiyy-i tevbeyim, ben Hâşîr'im
Çok cihâda sa'y ile mübâşirim

Dedi Râif, ol Nebiyy-i muhterem
Hak tarafından bize oldu kerem¹⁵

Vecihî Paşa, Esmâ-i Nebîlerin sayısı ve nasıl okunması gerektiğini şu iki mısradan ifade etmiştir:

Hâsılı onların Esmâ-i İlâhiyye gibi
Etmeli hüsn-i kırâ'atle hukûkın icrâ

İki yüz üç adedi bunda da tahrîr oldı
Cümlesi derc olamaz çok ona esmâ-i 'ulâ¹⁶

13 İmam-ı Tirmizî, Hadislerle Peygamberimizin Güzel Ahlakı (Şemâil-i Şerif), Hisar Yayınevi, (çev. Hoca Râif Efendi), (sad. Mahmut Özakkaş), İstanbul, 1984, s.362-263.

14 Tirmizî, Şemâil, s.62; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.V, 405 (el-Hâşîr ismi el-Mukaffâ'dan önde); Farklı rivayetler için bkz. Beyhakî, Delâilü'n-nübüvve, c.1, s.157 Taberânî, el-Kebîr, II, 199 (1750); Heysemî, Mecmeu'z-zevâid, VIII, 284; Farklı rivayetler için bkz. Tayâlisî, Müsned, s.67 (492); İbn Sa'd, Tabakât, I, 104-105; Müslim, Fedâil, 126; Ebû Nuaym, Hilye, V, 99-100; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.IV, s. 394, 395, 404, 407; Heysemî, Mecmeu'z-zevâid, VIII, 284.

15 İmam-ı Tirmizî, a.g.e., s.363-364.

16 İsmâil Sâdik Kemâl b. Muhammed Vecihî Paşa, Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ (Âsâr-ı Kemâl), İstanbul, 1284/1867, s.8.

Esmâ-i Nebîlerin sayısı noktasında farklı görüşler ileri sürülmekle beraber bu isimlerin bir kısmı yukarıda da değindiğimiz üzere Kur'ân-ı Kerîm'de, hadislerde, kendisinden önce gelen mukaddes kitap ve sayfalarda belirtilmiş; bir kısmı Esmâ-i Hüsnâ veya diğer peygamberlerin isimleriyle ortak olmuş, diğerleri de dînî ve edebî kültürümüzde yalnızca O'na has özel adlar olarak kullanılmıştır¹⁷

Edebî metinlerde, özellikle na'tlerde Hz. Peygamber için sultan, ay, güneş, deniz, inci, gül, bülbül, servi, çerâğ, tabîb gibi motifler ele alınırken; bu teşbih ve istiarelere bağlı terkipler çoğu zaman birer isim olarak kullanılmıştır. Bunlardan bazıları: Mâh-i Burc-i Fezâyil, Mâh-ı Münîr, Âyîne-i Ezel, Mir'ât-ı Huda, Cevher-i Zât, Dürre-i Beyzâ, Dürr-i Yetîm, Sehâb-ı Rahmet, Menba-ı Âb-ı Hayât, Rûh-i-A'zam, Bedr-i Münîr, Hayrû'l-Beşer, Ümmü'l-Ma'ârif, Şâh-ı Yesrib, Mâh-ı Ümmü'l-Kurâ.¹⁸

İncil'de; Ahmed, Baraklit, (veya Faraklit), Hanbatâ, Rûhu'1-Hâk, Rûhu'1-Kuds, Sâhibü'l-Kâdîb, Sâhibü'n-Na'leyn, Tevrat'ta; Ahyed, Bidbid, Dahûk, Mütevekkil, Muhtar. Zebur'da; İklîl, Cebbar, Hamyâtâ, Hâthât, Kayyim, Mukîmü's-Sünne isimleriyle anılan Hz. Peygamber (s.a.v.), Ka'bu'l-Ahbâr'dan nakledilen bilgilere göre "ehl-i cennet meyânında *Abdü'l-kerîm*, ehli berzah indinde *Abdü'l-cebbâr*, melâike-i arş lisânında *Abdü'l-hamîd*, sair firiştegân beyninde *Abdü'l-mecîd*, peygamberân arasında *Abdü'l-vehhâb*, cinniyân içinde *Abdü'r-rahîm*, şeyâtinde *Abdü'l-kahhâr*, cibâlde *Abdü'l-hallâk*, bahrde *Abdü'l-kâdir*, balıklarda *Abdü'l-kuddûs*, haşerâta *Abdü'l-mugîs*, vahşilerde *Abdü'r-rezzâk*, sibâ yani yırtıcı hayvanlarda *Abdü's-selâm*, dört ayaklı hayvanlar indinde *Abdü'l-mü'min*, kuşlar indinde *Abdü'l-gaffâr* isimleriyle bilinmektedir.¹⁹

Esmâ-i Nebîlerle ilgili olarak dikkatimizi celbeden bir diğer nokta, Evvel, Âhir, Cebbar, Hâmid, Habîr, Ra'ûf, Rahim, Şâhid, Şehîd, Şekûr, Sâdık, Aziz, Azîm, Afüvv, Alîm, Fettâh, Kuddûs, Nûr, Velî, Mevlâ, Hâdî²⁰ gibi isimlerde görüldüğü üzere Cenâb-ı Hak, Hz. Peygamber dışında hiçbir peygamberi zâtına ait isimlerle zikretmemiştir, bu sadece Efendimize nasip olmuştur. Nitekim O, Süleyman Çelebi'nin,

*Zâtıma mir'ât edindim zâtını
Bile yazdım adın ile adımı*

17 Emine Yeniterzi, "Divan Şiirinde Hz. Peygamber'in İsim ve Sıfatları –Esmâ-i Nebî-", s.89-90.

18 Halil İbrahim Şener, "Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1985, s.8-11.

19 İmâm Ebû İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, eş-Şemâilü'l-Muhammediyye, Dârü'n-Nedveti'l-Cedide, Beyrut, 1985, s.586-587; Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, Mir'âtü's-Safâ fî Nuhbeti Esmâi'l-Mustafâ, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 1426/3, vr. 22a.

20 İbrahim Hanif Efendi, a.g.e., 300b-318b vr..

mısralarında ifadesini bulduğu üzre Zâtın zâtına bir ayna olmuş, ona bakan aynada O'ndan başkasını görememiştir:

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in gerek edebî, gerek dinî; O'nun her yönden maddî ve mânevî üstünlüğünü, örnek oluşunu, Hakk'ın ve Müslümanların sevgisini ifâde eden yüzlerce ismi vardır. Bu isim ve sıfatlar ile mâhiyetleri konusunu ele alan mensur eserler yanında, edebiyatımızda yalnızca bu konu üzerine yazılmış müstakil manzûmeler de vardır. Esmâ-i Nebî türüne dâhil edilen ve Hz. Peygamber'le ilgili manzum eserler arasında yer alan bu manzûmeler sayılı örnekleri olması sebebiyle yeterince tanımamıştır. Esmâ-i Nebî ve şerhleri daha ziyâde mensur ve muhtelif eserlerin bir bölümü hâlinedir.²¹

MANZUM ESMÂ-İ NEBİLER

Bu konuda Emine Yeniterzi tesbit ettiği manzumeleri bir makalede²² tanıttığı için biz onun tarafından tespit edilen manzum eserlerin isimleri, müellifleri ve bulunduğu kütüphanelerdeki kayıt bilgilerini vermekle yetineceğiz. Konu üzerine çalışmalarımız sırasında bizim tespit ettiğimiz manzum Esmâ-i Nebî örneklerini ise metinlerini aktararak ele alacağız:

1. *Mecmua*, Milli Kütüphane, Yazma A2301/294, yk. 7a

Müellifi meçhul olan on bir beyitlik mesnevîde Hz. Peygamber'in yüz on ismi verilmiştir.

2. *Mecmua*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nu. 3742, yk.9b:

Müellifi meçhul iki beyitlik kıt'ada Hz. Peygamber'in Kur'ân-ı Kerîm'de geçen yirmi üç ismi mevcuttur.

3. Ahmed Ateş, *Süleyman Çelebi- Vesîletü'n-Necât*, Ankara, 1954, s.105.

Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin (telif tarihi:812/1409) Hz. Peygamber'in medhi ile ilgili bölümünde sekiz beyitte Esmâ-i Nebî'den kırk ismin zikredildiğini görüyoruz. Bu beyitler müstakil bir manzume veya bölüm olmamakla birlikte Esmâ-i Nebî türünün tipik özelliklerini aksettirmektedir.

Ol Sirâc ü ol Beşîr ü ol Nezîr
Ol İmâm ü ol Hümâm ü ol Münîr

21 Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", Şükrü Elçin Armağanı, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi:1, Ankara, 1983, s.159.

22 Emine Yeniterzi, "Dîvan Şiirinde Hz. Peygamber'in İsim ve Sıfatları –Esmâ-i Nebî-", s.93-100.

Ol Kerîm ü ol Kerîm ü ol Halîm
Ol Şefî' ü ol Mutî' ü ol Selîm

Ol Melihü'l-vech ü ol kalbi safâ
Murtazâ vü Müctebâ vü Mustafâ

Âmir ü Nâhî Karîb ü hem Mücîb
Hâfız u Vâiz Şekûr u hem Rakîb

Hâdî vü Mehdî vü Muhtâr u Halîl
Oldur ol kim sevdi yaratdı Celîl

Ol Habîb ü ol Hasîb ü ol Nesîb
Ol Münîb ü ol Tabîb ü ol Hatîb

Oldur ol Tâ-Hâ vü Yâ-Sîn ü Emîn
Oldur ol hem Rahmeten li'l-Âlemîn

Hem Muhammed dahi Mahmûd oldur ol
Cümle mahlûk içre Maksûd oldur ol

Mevlîd'in "merhaba bahri"nde ise Efendimiz şu sıfatlarla övülmüştür:

Merhabâ ey âli sultân merhabâ
Merhabâ ey kân-ı irfan merhabâ

Merhabâ ey sırr-ı fûrkân merhabâ
Merhabâ ey derde dermân merhabâ

Merhabâ ey bülbül-i bâğ-ı Cemâl
Merhabâ ey âşinâ-yi Zülcelâl

Merhabâ ey mâh ü hurşîd-i Hüdâ
Merhabâ ey Hakk'dan olmayan cüdâ

Merhabâ ey asî ümmet melceî
Merhabâ ey çâresizler eşfeî

Merhabâ ey cân-ı bâki merhabâ
Merhabâ uşşâkâ sâki merhabâ

Merhabâ ey kurretü'l-ayn-i Halîl
Merhabâ ey hâs-ı mahbûb-ı Celîl

Merhabâ ey rahmeten lil-âlemîn
Merhabâ sensin şefia'l-müznibîn

Merhabâ ey Pâdişah-i dû cihân
Senin için oldu kevn ile mekân²³

4. Hüseyin b. Ahmed Sîrozî, *Câmiü'l-Envâr Alâ Tefsîri'l-İhlâs-ı Şerîfe*, İstanbul Arkeoloji Müzesi, nu.66, yk. 260a-260b.

Hüseyin b. Ahmed Sîrozî (ö.1000/1591), *Câmiü'l-Envâr Alâ Tefsîri'l-İhlâs-ı Şerîfe* adlı eserinde Esmâ-i Nebî için ayırdığı "Fî-Beyân-ı Esmâ-i Hazret-i Resûlullâh 'Aleyhi's-Salât Ve's-Selâm" başlıklı bölümde yirmi üç beyitle Hz. Peygamber'in doksan dokuz ismini vermiştir.

5. *Mecmua*, Çorum İl Halk Kütüphanesi, nu.288, yk. 32a-32b.

Halîmî (1014/1605)'ye ait hilyede "Esmâ-i Resûlullâh bi'n-Nazm Sallallâhu 'Aleyhi ve Sellem" başlığı altında Esmâ-i Nebî'ye ayrılan on dört beyitte yüz altı isim verilmiş; ayrıca mensur olarak Esmâ-i Nebî'yi yazmanın ve ezberlemenin faziletleri anlatılmıştır.

6. Nazîm, *Dîvân-ı Belâgat-Unvân-ı Nazîm*, İstanbul, 1257, s.37-38.

Nazîm(1139/1727)'in *Dîvân*'ında rastladığımız yirmi beyitlik mesnevîde Hz. Peygamber'in doksan dokuz ismini görüyoruz.

7. Haşmet, *Dîvân-ı Haşmet*, Bulak, 1257, s.12-16.

Haşmet (1182/1768) *Dîvân*'ında Hz. Peygamber'in Delâil-i Hayrat Şerhi'ndeki isimleri, kasîde şeklinde seksen beyitlik Arapça bir şiirde ele almıştır. Ayrıca şair bu manzûmeyi yedi sabah okuyan kimsenin dünyevî veya uhrevî isteklerine ulaşacağını ya da felç, vebâ ve sıkıntıdan kurtulacağını belirtir.

8. Hasîb Efendi, *Dürretü'l-Esmâ*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nu.4953, vr.86b-121a.

Esmâ-i Nebî türünde tesbit edilen en hacimli eser Hasîb-i Üsküdârî (1200/1785)'nin *Dürretü'l-Esmâ* adını verdiği 1032 beyitlik mesnevîsidir. Bir de *Nuût-ı Nebevîyye Mecmuası* tertiplemiş olan Hasîb, yukarıda belirttiğimiz üzere Hz. Peygamber'in bir hadîsi dolayısıyla böyle bir eseri kaleme aldığını belirtirken; Esmâ-i Nebî dolayısıyla Resûl'ün na'tini dile getirdiğini, bu vesîleyle şefâate nâil olma arzusunu ve müşkül bir duruma düştüğünü, kurtuluş için

23 Süleyman Çelebi, Tam ve Mükemmel Musahhah Mevlid-i Şerif Esmâü'l-Hüsnâ, İlâhî, Kasîde, Na't, (tasnif eden: Bursalı Rıza Efendi), Divan Yayınları, İstanbul, 2001, s.20-21; Ayrıca bkz. Hüseyin Vassâf, Mevlid Şerhi Gülzâr-ı Aşk, (hazırlayanlar: Mustafa Tatçı, Musa Yıldız, Kaplan Üstüner), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, s.243.

Hz. Peygamber'e sığındığını ifâde eder. Ayrıca Hasîb, *Delâil-i Hayrat*'taki iki yüz bir ismi ele aldığını ve şirin kolay ezberlenmesi sebebiyle nazmı tercih ettiğini belirtir.

Bizim tesbit ettiğimiz manzum Esmâ-i Nebî örnekleri ise şunlardır:

9. Azîz Mahmûd Hüdâyî, *Divân*'ında Peygamberimizin en meşhur isimlerini; "Ahmed",

"Muhammed", "Mustafâ", "Muhammed Mustafâ", "Muhammedü'l-Mustafâ", "Mustafâ Muhtar" zikretmiştir.²⁴

Kani Âdem kani Havvâ
Kani Muhammed Mustafâ

Bu fânîden uman vefâ
Aç gözün gafletten uyan²⁵

Kiminin derdine dermân edersin
Kimine âteşi gülzâr edersin

Kimini Mustafâ Muhtâr edersin
Senindir kul Senindir hükm Efendi²⁶

Hz. Hüdâyî ayrıca "Müctebâ", "Murtazâ" ve "Muktedâ" isimlerini de zikretmiştir:

Ey Resûl-i Mustafâ vü Müctebâ
V'ey Hâbîb-i Murtazâ vü Muktedâ²⁷

10. Hâkim Mehmed Efendi'nin (1184/1770) kaynaklarda *Nazîre-i Hilye-i Hâkânî* adıyla geçen manzum *Hilye*'sinde "feilâtün/feilâtün/feilün" kalıbıyla yazılmış şu beyitleri Efendimizin güzel isimlerinden bazılarını içermektedir:

Şeh-i kevineyn ü resûlü'ş-şâkaleyn
Mâlik-i şer' ü imâmü'l-haremeyn

Şûret-i 'âlem-i ma'nî-i ezal
Ma'ni-i şûret-i îcâd-ı milel

24 Zülfikar Güngör, "Azîz Mahmud Hüdâyî Divânı'nda Hz. Muhammed İmâjı", Azîz Mahmud Hüdâyî Uluslar arası Sempozyumu Bildiriler [Üsküdar Sempozyumu III, İstanbul, 2005], (ed. Hasan Kâmil Yılmaz), Üsküdar Belediye Başkanlığı, 2006, c.II, s.440.

25 Ziver Tezeren, Seyyid Azîz Mahmud Hüdâyî Divânı, c.II, İstanbul, 1985, s.118.

26 Ziver Tezeren, a.g.e., s.154.

27 Ziver Tezeren, a.g.e., s.23.

Mecma‘-ı mazhar-ı evşâf-ı kemâl
Mazhar-ı mecma‘-ı eşnâf-ı celâl

‘İllet ü gâyet-i îcâd-ı şuver
Gâyet-i ‘illet-i ahkâm-ı kader

Mebde-i neş‘et-i âşâr-ı zuhûr
Menşe-i luğf u meserrât u hubûr

Hey‘et-i luğf-ı tecellî-i cemâl
Peyker-i bâriqa-i şems-i celâl²⁸

11. İsmâil Sâdık Kemâl b. Muhammed’in, *Şerh-i Esmâ-i Nebî Aleyhisselâm*²⁹ adlı eserinde manzum bir Esmâ-i Nebî örneğidir. “Feilâtün/ feilâtün/feilâtün/feilâtün” kalıbıyla yazılan bu mesnevinin ilk beytinde;

İde bî-hadd şalâvâtı şeh-i kevneyne Hudâ
Kıldı haqqâ anı ‘âlemlere rahmet maḥzâ”

diyerek söze başlayan müellif, *Delâil-i Hayrat*’ta geçen 201 Esmâ-i Nebî’yi 147 beyit olarak yazdığı mesnevinin her bir beyit/beyitler ya da mısraının yanında zikrederek söz konusu isimlerin mânâlarına uygun mısra ya da beyit kaleme almıştır. Eser,

Cümle esmâ’-i şehen-şâh-ı Resul hürmetine
İki ‘âlemde Kemâlî ide Haqq kâm-revâ

beyitleriyle tamamlanır. Manzûm bir Esmâ-i Nebî örneği olan bu mesnevî, ism-i şerîflerin her birinin beyitlerin yanında şalâvât-ı şerîfe getirilerek zikredilmesi bakımından türünün ilk örneği sayılabilir. Anlaşılır bir üsluba sahip olup eserdeki benzetmeler gayet sade, Arapça ve Farsça tamlamalar kısadır.

12. Tahir Nadi’nin *Mevlid*’inde fâilâtün/fâilâtün/fâilün kalıbında kaleme aldığı şu beyitleri de Efendimiz’in taltife yöneliktir:

Merh abâ ya kible-gâh-ı enbiyâ
Merhabâ ya cevher-i kân-i sehâ

Merhabâ ya mâye-i dürc-i leâl
Merhabâ ya masdar-ı fazl ü kemâl

28 Mehtap Erdoğan, “Hâkim Mehmed Efendi’nin Manzum Hilyesi”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XI/1 - 2007, s.343, 104-109. beyitler.

29 Süleymaniye Kütüphanesi-Esad Efendi, Nu: 455, vr.8-20.

Merhabâ nâşir-i din-i mübîn
Merhabâ ya reh-nümâ-yı kâm ü bîn

Merhabâ ya mülk ü millet zîveri
Merhabâ ya dü cihânın mefhâri

Merhabâ ya hâdi-i hayrû's-sübûl
Merhabâ ya eşref-i cümle rüsûl

Merhabâ mağbut-ı eslâf-ı ümem
Merhabâ Mahmûd u memdûhü'ş-şiyem³⁰

13. Süleymân Nahifî'nin *Mi'râciye*'sinde de Efendimiz'e olan sevgi ve övgü şu beyitlerle dile getirilmiştir. Vezni, "fâilâtün/fâilâtün/fâilün"dür:

Bir sene evvel didiler ba'zılar
Eylemeden hicret ol Fahrû'l-beşer

Bî'seti on bir sene itdi murûr
Hem toköz ay geçmiş idi bî-kusûr

Bî'set u hicret arasında yakîn
Eyledi mi'râc o Şeh-i mürselîn

Bî'setüñ on iki yılında tamâm
Eyledi mi'râc o Şeh-i mürselîn

.....

Leyle-i işney idi kim ol Resûl
Kudş'e dek isrâ ile buldı vüsûl³¹

14. Abdülvâsî Çelebi'nin *Mi'râc-nâme*'si de Esmâ-i Nebî türüne örnek olabilecek beyitler içermektedir. Eser, "mefâilün/mefâilün/feülün" kalıbıyla yazılmıştır:

Çapuda didi fîz açuñ Muhammed
İrişdi ol Beşîr ü nûr-ı Aḫmed

Didiler 'âleme inmiş mi ol nûr
Cihân anuñ ile olmuş ma'mûr

30 Tahir Nadi, Tahir Nadi Mevlidi, Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul, 1950, s.12.

31 Metin Akar, Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s.209-210.

Didi irdi didiler şükr ü minnet
Ol Allāh kim irürmiş halka rahmet

Kapuyı açdılar kıldılar ikrām
Didi merhabā i şems-i eyyām

Bişāret saña kim Hağ seni rahmet
Yaratmış ümmetün hayr ümmet³²

15. *Hilye-i Hakanî*'de yer alan "feilâtün/feilâtün/feilün" kalıbıyla yazılan aşağıdaki beyitler de söz konusu türe örnek teşkil etmektedir:

Başla na'tına Nebiyy-i Harem'in
Mahrem-i Hazret olan muhteremin

Ol meh-i çâr-dih-i "sümme denâ"³³
Âfitâb-ı ufuk-ı "ev ednâ"³⁴

Mest-i medhûş-ı mey-i nâz-ı cemâl
Şem'-i fânûs-ı şebistân-ı visâl

Hâsıl-ı havsala-âmûz-ı felek
Kâmil-i ma'rifet-endûz-ı melek

Râfi-i râyet-i dîn ü îmân
Nâzım-ı silsile-i emn ü emân

Kismet-i "nahnü kasemnâ"³⁵ da bile
Anılan ism-i Ebû'l-Kâsım ile

Şâh-ı kevneyn ü imâmü'l-hameyn
Nûr-ı bî-şeyn ü nebiyyü's-sakaleyn³⁶

16. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi koleksiyonu 323 numarada yer alan Nahîfî Süleymân b. Abdurrahman b. Salih el-İstanbulî'ye ait *Manzûme-i Hicretî'n-Nebî* adlı eserin 3b varağında Hz. Peygamber sevgisinin dizelere dö-küldüğü şu satırlarla karşılaşmaktayız. Manzume "fâilâtün/fâilâtün/fâilün" kalı-bıyla yazılmıştır:

32 Metin Akar, a.g.e. s.345/194-198. beyitler.

33 53 Necd, 8.

34 53 Necd, 9.

35 43 Zuhuf, 32.

36 *Hilye-i Saadet*, (yay. haz. İskender Pala), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991, s.31-32/82-88. beyitler.

Hem medenî menzil ü kıudsî nejâd
 Seyyid-i Mekkî vü Kıureysî nihâd
 Ekrem-i halk efdal-i peygamberân
 Ecmel ü eşref şeref-i serverân
 Mürsel-i şâhib-i şeref ihtîşâş
 Fahır-i cihân Şâh-ı Resûl 'abd-i haşş
 Seyyid-i sâdât-ı cemîlü'l-ıhaseb
 Eşref-i eşref-i celîlü'n-neseb
 Muhterem-i na't-ı Habîb-i güzîn
 Muttaşîf u şaff-ı Nebiyy-i Emîn
 Gevher-i yektâ-yı le-'amrük revâc
 Mefhâr-i 'âlem şeh-i levlâk-tâc
 Muğtenem-i midhat-i Rabb-i Kerîm
 Mâ-şadağ-ı âyet-i halk-ı 'azîm
 Ya'ni Muhammed o Habîb-i Hudâ
 İsm ü müsemmasına cânım fedâ

Yukarıda kaynaklarını zikrettiğimiz manzum Esmâ-i Nebîler dışında Hz. Peygamber'in medhine mahsus bir tür olan na'tlerde de Efendimizin isim ve sıfatlarından seksen tanesiyle karşılaşmaktayız:³⁷

Sultân-ı rüsûl, şâh-ı mümeccedsin Efendim!...
 Bîçârelere devlet-i sermedsin Efendim!...
 Dîvân-ı İlâhîde ser-âmedsin Efendim!...
 Menşûr-ı le'amrûke mü'eyyedsin Efendim!...
Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin Efendim!
*Hak'dan bize sultân-ı mü'eyyedsin Efendim!*³⁸

Şâirler na't bölümünde zikrettikleri bu adları şâirâne benzetmeler veya hüsn-i ta'lillerle ele aldıkları gibi adlarındaki harflerden yola çıkarak ilginç tespitlerde de bulunurlar. Dinî ve tasavvufî eserlerde de Esmâ-i Nebî'deki harflere dair yorumlar mevcuttur. Hz. Peygamber'in isimleriyle harfler arasındaki ilginin ilk kaynağı olarak Kur'ân-ı Kerîm gösterilir. Kur'ân-ı Kerîm'de "hurûf-ı mukatta'a" denilen ve tek tek okunan harflerden bir kısmı Hz. Peygamber'e

37 Ayrıntılı bilgi için bkz. Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s.166-203.

38 Muhsin Kalkışım, Şeyh Galib Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994, s.188.

isim olmuştur. Hâ-Mîm, Tâ-Hâ ve Yâ-sîn gibi bu isimlerin tefsîrî izahları yanında, edebî yorumları da yapılmıştır. Edebî açıklamalardan dikkat çekici bir örnek Tâ-Hâ ismine aittir. Ebced hesabında tı ve he harflerinin toplamı on dört eder. Bu sebeple şâirler Hz. Peygamber'in de ayın on dördü gibi nurlu, her türlü noksan ve kusurdan uzak, mükemmelliğin zirvesinde oluşunu, Yüce Peygamber'e de ilâhî hitapta bu yüzden Tâ-Hâ denildiğine işaret ederler.³⁹ Âşık Paşa da bu inanç doğrultusunda bir beytinde şöyle der:

Tâ-Hâ birle öğdi anun özini
Ya'ni ayun bedri diyüp yüzünü⁴⁰

Diyebiliriz ki Hz. Peygamber'in isimleri ile isimleri oluşturan harfler arasındaki münasebet; dinî, edebî, tasavvufî ve halk kültürümüzde gâyet zengin bir tasavvur ve tahayyül konusu olmuş, dîvan şiirinden mânilere kadar bu hususlar sık sık ele alınmıştır.⁴¹

YARI MANZUM ESMÂ-İ NEBÎLER

1. Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin *Gül-i Sad-berg-i Evrâd Berâ-yı Tuhfe-i Ubbâd*,

Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, nu.2365, vr.100a-106b.

Salahî eserin yazılış sebebini izah ederken, kendisinin hareket noktasının şu beyt olduğunu açıklamaktadır:

Bu keşret içre irüşdüñ kuyûda
İki üç derdi ço ir bir Vedûd'a⁴² (100b)

Bu beytin kendisine nasıl ilham olduğunu da şöyle belirtir:

"...hâtır-ı fâtire bir hâtıra huţûr itdi ki kâşki bir beyit olsa ki Kavâ'id-i Mu'ammâ'yye üzre esmâ-i şerîfeden birkaç ism-i şerîf istihrâcî mümkün ola. Ol hâlde zîrde mestûr olan beyt-i dilârâ mir'at-ı hâtırda rû-nümâ olmağın im'ân-ı nazar-ı taḥkîk ile idâre-i fikr-i daḳîk olunduğda gördüm ki ne beyt-i mu'ammâ belki her zâviyesinde bir şehir-i mu'allâ ve her şehirde

39 Emine Yeniterzi, "Edebiyatımızda Hz. Peygamber'in İsimleri ve Harflere Dair", turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/yeniterzi_harfler.pdf -

40 Âşık Paşa, Garîb-Nâme(Tıpkıbasım, karşılaştırmalı metin ve aktarma), (haz. Kemal Yavuz), c. I/1, İstanbul, 2000, s.49.

41 Emine Yeniterzi, "Edebiyatımızda Hz. Peygamber'in İsimleri ve Harflere Dair", turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/yeniterzi_harfler.pdf -

42 Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî, *Gül-i Sad-berg-i Evrâd Berâ-yı Tuhfe-i Ubbâd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 2365, vr.100b.

bir kaçır-ı dilârâ ki envâ'-ı metâ'-ı ma'ânî ile zînet-fezâ yâhûd bir şehâb-ı nev-âferîde-i nâ-dîde vü nâ-şenîde ki her kaçre bârânı bir deryâ ve asnâf u elķâf-ı nihânî ile behcet-efzâdur. Ol anda deryâ-yı ğayb-ı lâ-râybden ħalîc-i ħâtıra porsîb oldu ki bu beytden esmâ-i ħüsnâ-yı Ħakķ celle ve 'alâ ve esmâ-i Nebî 'aleyhi efďalü't-teĥâyânuñ cemî'â istiĥrâcî mümkindür. 'Avn-i Mevlâ ile rehîn-i kayd-ı imlâ' olunduķda nazm-ı esmâ' ve şalâvât-ı isnâ' ile resîde-i derece-i intihâ' olmaĝın Gül-i Şad-berg-i Evrâd-ı Berâyâ Tuĥfe-i 'Ubbâd diyü tesmiye olundu."⁴³

Eserin konusu kısaca Esmâ-i Hüsnâ ile Esmâ-i Nebîdir. Bu iki husus Arapça ve Türkçe, mensur- manzum karışık olarak çeşitli bölümler halinde detaylı olarak anlatılmıştır. Eser yukarıda metnini verdiğimiz beytin geniş bir izahı yapılarak başlamaktadır. Bilhassa beyitte geçen "Vedûd" ismi üzerinde durulmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan (100a-107b) ve eksik olduğu anlaşılan nüshanın dışında Metin Akkuş'un çalışmasında belirttiği ve Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Muzaffer Ozok katoloğu, II/7'de yer alan nüshaya göre metin, Esmâ-i hüsnâ (vr.78b-86b), Esmâ-i nebi (vr.87a-95a), eser adı ve telif tarihi (vr.106b-107a) şeklinde bölümlerden oluşmaktadır.⁴⁴

Ferag kaydında eserin telif tarihi şöyle belirtiliyor:

Sezâdır olsa her ħırz-ı mu'azzam
Ki anda münderecdir ism-i a'zam

Kişi vird itse ger şubĥ u mesâda
İre bâ-izn-i Mevlâ her murâda

Belâlardan emîn ide anı Ħakķ
Kazâdan ħıfz ide Feyyâz-ı Muĥlak

Ħadîş ile bu esmâ oldu müşbet
Ki olur iĥşâ idenler ehl-i cennet

Ħulâşa her merâm-ı dū-cihânı
Ne ise Ħazret-i Ħakķ vire anı

İdersen nazm-ı sâle şarf-ı efķâr
Vedûd'dan eyle istimdâdı tekrâr

43 Abdullâh Saladdîn-i Uşşâkî, a.g.e., vr.100a-100b.

44 Metin Akkuş, Abdullah Salahaddin-i Uşşâkî (Salahi)'nin hayatı ve eserleri, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.150.

Vedūd'a dil virüb tārîhini di:
'Aceb silsâl-i Feyyâz-ı Vedūdi

عجب سلسال فياض ودودی

Son mısradaki ebced hesabından eserin, 1177/1763 tarihinde telif edildiği anlaşılmaktaysa da, Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'ndeki nüshasında bu tarihe 4 ilave edilmesi istenmekte, böylece telif tarihi 1181/1767 olmaktadır. Mehmet Akkuş, Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'ndeki nüshanın tek nüsha olduğunu belirtse de⁴⁵ yukarıda belirttiğimiz gibi Süleymaniye Kütüphanesinde de bir nüsha bulunmaktadır.

Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'ndeki nüsha Muzaffer Ozok II/7, vr.74b-107b arasındadır.

Baş: Bismillâhi'l-Vâhibü'l-Vedūd Elḥamdulillahî'l-Ma'būd ellezî mün-cîfî min ḥazâneti'l-cûd lem yaḥṭara 'alâ ḳalbi beşer fi'l-'ahûd...

Sonu: Vedūd'a dil virüb tārîhini di:

'Aceb silsâl-i Feyyâz-ı Vedūdi

2. Salahaddîn Uşşâkî'ye ait Esmâ-i Nebî türünde bir diğer eser ise Mir'âtü'l-A'lâm ve Mişkâtü'l-Ahlâm (Fütûh-ı Salâhî)'dir. Salâhî, bu eserini niçin yazdığını şöyle açıklıyor: "Bu 'abd-i nâkısu'l-kemâl ve kâmilü'l-vebâl, Şalâhî-i perîşan-maḳâl, bazı ihvân-ı Türkiyyü'l-bâl taḥrîki ile aḫyânan bazı muammeyât istiḥrâcı ile hoş-ḫâl olmakdan nâşi,...hâṭır-ı fâtire bir ḫâtıra ḫuṭûr eyledi ki, bundan aḳdem ism-i Vedūd'dan, Esmâ-yı Ḥüsnâyı Ḥaḳ Celle ve 'Alâ; ve Esmâi'n-Nebi 'Aleyhi efḳalı't-teḫâyâ ihrâc olunduğı gibi, ism-i Muḫammed 'Aleyhi ekmeli's-şalavât'dan daḫi bazı Esmâi'n-Nebî-yi mürselin 'aleyhim, şalavât'l-mefîn ve Esmâ-i güzîn rıdvânu'llahi 'aleyhim ecma'ın istiḥrâcı mümkün midür, diyü tevḫîd-i makâmâ, fikr-i daḳîḳ ile ğarîk-i baḫr-i 'amîḳ-i mâ'âni-i ḫaḳîḳî olub...ve'l-ḫâşıl esmâ-i melâike-i muḳarrebîn ve enbiyâ-ı mürselin-i kirâm ve a'lâm-ı aşḫâb-ı güzîn-i zevî'l-iḫtirâm ve 'aşere-i mübeşşere-ive eimme-i işnâ aşara ve 'âmmé-yi Ḥazret-i ḫayri'n-nâs a'lî cenâb-ı Ḥamza ve 'Abbâs ve eimme-i mezâib-i zevî'l-mevâhib ve bazı evliyâ-yı kirâmı lâzımı'l-ikrâm ve 'ale'l-ḫuşûş 'abâdile-i zevî'l-ihtirâm, esâmi-i şeref-iltizâmı, hesâb ve sebep-i iştimalimin ğayr-i iṭnâb, istiḳdâb ile, nâdide ve nâ-şenide bir kitâb-ı müstetâb olmağın Mir'âtü'l-A'lâm ve Mişkâtü'l-Ahlâm diyü tesmiye olunub ḳayd-ı ceride-i rûzigâ ve ihvân-ı şafâya tuḫfe-i yâdigâr kılındı."⁴⁶

45 Metin Akkuş, a.g.e., s.151.

46 Abdullah Salahaddîn-i Uşşâkî, Mir'âtü'l-A'lâm ve Mişkâtü'l-Ahlâm, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar No.3983, vr.1b.

Müellifin ferag kaydında "Fütûh'um" diye eserden bahsetmiş olmasından dolayı aynı eser *Fütûh-ı Salâhî* diye de anılmaktadır.⁴⁷

Salahî eserin yazılış tarihini ferag kaydında (vr.67a) şöyle belirtmektedir:

Bi-'avni'llâh 'ıyân oldu fütûhum
 Uğûd-ı şâyegan oldu fütûhum
 Mufîzım Fağr-i 'âlemdir ki andan
 Rumûzı tercümân oldu fütûhum
 Kemâl-i rütbe-i nâm-ı Muḥammed
 İle ḥayret-resân oldu fütûhum
 Nola sermest-i ḥikmet olsa yârân
 Şarâb-ı erguvân oldu fütûhum
 Salâhî bir gıdâ-yı ruḥ-perverd
 Temâşâ-yı cihân oldu fütûhum
 'Aceb bir beyte düşi iki târiḥ
 Zihî şîrîn-zebân oldu fütûhum
 Leb-i dilber disem yâ şîr ü sükker
 Yidükçe kût-ı cân oldu fütûhum

Bu manzumenin son beytinin her iki mısraında da ayrı ayrı, eserin telif tarihi olarak 1187/1773 gösterilmiştir.

Eserde önce "Mu'ammâ be-nâm-ı Muḥammed 'Aleyhi's-selâm" başlığı altında, Hz. Peygamber'in isminin ebced karşılığı olan 92'ye muvafık gelen diğer isimler ve terkipler zikredilmektedir. Ayrıca esmâ-i hüsnânın başına "abd" kelimesi getirilerek ('Abdu's-Selâm, 'Abdu'l-Mü'min, 'Abdu'l-Müheymin...vs.) meydana gelen "abâdile"nin ebced değerleriyle çeşitli manalar çıkarılmaktadır. Bunlardan sonra ise, ebced harflerinin ne mana ifade ettikleri anlatılıyor. Mesela, elif harfinde şunları söylüyor:

"Malûm ola ki ḥarf-i elif, iştilahât-ı şöfiyede aḥadiyyet-i zâtiyeye işâret olunur. Bu işâret ğalibâ elifin cemi'-i ḥurûf-ı lafziyye-i kitâbiyyeye salâhiyeti mulâḥazasıyladır." (vr.6a)

Daha sonraki konuları ise Salâhî şöyle bildiriyor:

⁴⁷ Metin Akkuş, a.g.e., s.152.

"('Abādile) ve (Menāzil-i sāirīn) icmālen zıkr olunmuş idi. Lākin lisān-ı şōfiye üzre manaların tafşıl ve tertıbleri mühim ve bu maħalde şerħ ehemmm olmağın eş-Şeyhü'l-Fergāni (k.s.) Ĥazretlerinin Tarifāt'ından tercüme ve taķriri bu maħall-i münāsibe iki faşl olmaķ üzre sebt-i ceride-i taħrir olundu ki, faşl-ı şānisi Menāzil-i sāirin'dir." (vr.18a)

Başı: Elħamdulillahil-lezī inşā'i ĥaķāyikü'l-ma'lümātmin menşe'i ĥaķīķat ĥayrū'l-beriyāt ve şırhe'l-mevcūdāt...

Sonu: ...remed-i ġaflet ile dīde başiretüni nā-bīnā etmeyesüñ. "Vallāhu yeķūlu'l-ħaķ ve ĥüve yehde's-sebīl"⁴⁸

MENSUR ESMĀ-İ NEBİLER

1. İbrahim Hanif Efendi, *Şerhu Esmāü'n-Nebi (ed-Dürretü'l-Esmā fi Beyan Ebhiyü'l-*

Esmā), (Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, nu. 3576, vr. 292b-320a (Müstensihî: Salih b. Süleyman).

Abdülmü'min Efendi'nin *Muammeyât fi Esmāü'n-Nebi aleyhi's-selam* (Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nu:4254) adlı eserinin şerhidir.⁴⁹ 292a-318b varakları arasında "Risāle-i Şerh-i Esmāü'n-Nebiyi'l-İbrāhim Hanif Efendi" başlığı altında İmām-ı Kastalanî'nin *Mevahib-i Ledünniyye* adlı eserinde görüldüğü gibi Esmā-i Nebileri alfabetik olarak "Hurüfü'l-Elif", Hurüfü'l-Bâ..." şeklinde gruplandırarak ele almıştır. Eserin adı 292b varakta ed-Dürretü'l-Osman fi Beyân Ebhiyü'l-Esmā" olarak zikredilmiştir.

Ahmed, Ahyed, İcîr- İklîl, Emîn, Evvel ve Âhir, İmāmü'l-muttekin, Ehûnâh, Ebu'l-Kāsım, Ebû İbrâhîm, Beşîr, Bâraklît, Bidbid, Burhân, Cebbâr, Hâşîr, Hâmid, Hamîd, Habîbullâh, Hakk, Hamyâtâ- Hamtâyâ, Hâthât, Hâtemü'l-enbiyâ, Habîr, Dâî, Râkibü'l-Burâk, Râkibü'n-Nâkati ve'n-Necîb, Ra'ûf, Rahîm, Rahmeten li'l-Âlemîn, Resûlu'r-Rahmet, Resûlu't-Tebliğ, Resûlu'r-Râhate, Resûlu'l-melâhim, Resûlü'l-melhame, Rûhu'l-Hakk, Rûhu'l-Kudüs, Sirâc, Seyyidü'l-mürselîn, Seyyidü'l-kevneyn, Seyfullâh, Şâhid, Şehîd, Şekûr, Şefî', Şâfi', Sâdık, Sâhibü't-Tâc, Sâhibü'l-Mi'râc, Sâhibü'l-Livâ, Sâhibü'l-Kadîb, Sâhibü'l-na'leyn, Sâhibü'l-herave, Sâhibü'l-havzü'l-mevrûd, Sâhibü'l-hâtem, Sırat-ı mustakîm, Dahûk, Tâhâ, Tâhir, Zâhir, 'Âkîb, 'Abdullâh, 'Urvetü'l-Vüskâ, 'Azîz, 'Azîm, 'Afüvv, 'Alîm, Fettâh, Faraklît, Kâidü'l-gurre'l-muhaccelin, Kudüs, Kademü sîdk, Kaviyy, Kayyum, Kerîm, Mâhî, Mâzmâz, Mübeşîr, Mübîn, Muhammed, Mahmûd, Muhtâr, Müddesir, Müz-zemmil, Müşeffa', Musallah, Mustafâ, Müctebâ, Mukaddes, Mukîmüs-sünne,

48 Metin Akkuş, a.g.e., s.152-154.

49 Mustafa Uzun, "Muhammed", DİA, c.30, İstanbul, 2005, s.458.

Munhaminnâ, Mutâ'in, Nebiyyü'l-Ümmî, Nezîr, Nûr, Ni'metullâh, Velî, Hâdî, Yâsîn.

Hiz. Peygamber'in Kur'ân'da, diğere mukaddes kitaplarda ve hadîslerde geöen isimlerinden derlenerek hazırlanan eserde 99 Esmâ-i Nebînin her biri hadîs, kelâm aöısından ele alınmış, yer yer Arapöa gramer kuralları aöısından isim değerlendirilmiş, bazen de hâşîye nevinden notlar düşülmüş, birkaç yerde de beyitlere rastlanmaktadır. Eserde dikkat öeken bir husus da Esmâ-i Nebîlerin her birinin üst tarafı kırmızı mürekkeple ismi öizmeyecek şekilde işareetlenmesidir.

Eserin hatîme bölümünde ise Hiz. İshak, Hiz. İsmâ'il, Hiz. İbrâhim, Hiz. Nûh, Hiz. İsâ, Hiz. Yahyâ, Hiz. Mûsâ, Hiz. Yûsuf ve Hiz. Eyyüb peygamberlere ait esmâ-i şerîfler üzerinde kısaca durulmuştur.

Eserde kullanılan üsluptan anlaşıldığı üzere ilmî mahiyette bir eser olup halka hitap eden diğere Esmâ-i Nebîlerden ayrılmaktadır. Sözkonusu açıklamaları anlamak için İslâmî bilgi birikimine ve Arapöa gramer kurallarına vâkıf olmak gerekmektedir.

Eserin baş kısımlarından bir örneğ:

"Ađmed řalallâhu 'aleyhi ve sellem esmâ'-i ĥamse-i mübârekeden. Rivâyet buyurulan قال النبي صلى الله عليه وسلم اسماء لي خمسة أسماء أنا مُحَمَّدٌ وأنا أَحْمَدُ وأنا الماحي الذي محو الله بي الكفر وأنا الحاشِرُ الذي يُحشِرُ الناسَ على قَدَمي وأنا العاقب....."

2. Suyûtî'nin, *el-Behcetü's-Seniyye fi'l-Esmâ'î'n-Nebeviyye* adlı eseri de Esmâ-i

Nebî türünde kaleme alınmış mensur bir eserdir. Müellif eserinde, Hiz. Peygamber'in isimlerini alfabetik bir sıra içinde vermekle beraber, önce "Muhammed" ismi ile başlamış ve bu tavrıyla ilmî bir geleneği takip ederken, Hiz. Peygamber'e duyduğu sevgi ve muhabbeti eserinde de göstermek istemiştir.

Hiz. Peygamber'in üç yüz altmış küsür isminin alfabetik olarak sıralandığı risâlede, çoğunlukla her ismin altında hadîs ve âyetten deliller zikredilmiş veya söz konusu ismin bunlar dışındaki kaynağına işaret edilmiştir.

İlk isim olan "Muhammed" başlığı altında, bunun Resulullâl'in en meşhur isimlerinden olduğu vurgulanmış, ilgili üç âyet zikredilmiş ve on beş hadîs zikredilmiştir.⁵⁰

50 Mahmut Kavaklıoğlu, "Suyûtî'nin *el-Behcetü's-Seniyye fi'l-Esmâ'î'n-Nebeviyye* adlı eseri", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989, s.53-54.

Daha sonra "harfu'l-hemze" başlığı altında, başta "Ahmed" ismi olmak üzere hemze ile başlayan isimlere geçilmiştir. Alfabetik sistem içerisinde Resulullâh'ın künyelerine yer vermeyen Suyûtî, (س) harfinin ardından müstakil bir bölüm hâlinde "Ebu'l-Kâsım"dan başlayarak Ebû İbrâhîm, Ebu'l-Mü'minîn, Ebu'l-Erâmil şeklinde Hz. Peygamber'in dört künyesini tanıtmıştır.

Kitapta yer alan isim sayısı künyeler dahil 367'dir. Kaynak Kûr'ân-ı Kerîm, hadîsler ve kütüb-i kadîme olduktan sonra konu sınır kabul etmez. Farklı araştırmacılar tarafından değişik tesbitler yapılabilir.

Suyûtî'nin bu risâlesi, mukaddimesinin mükemmelliği, isimlerin tanzimi ve birçoğunun altında verilmiş nassî delilleriyle esmâ-ı nebî mevzuunda kaleme alınmış gerçekten nadîde ve câmi bir eser olarak literatür içindeki tarihi yerini almış bulunmaktadır.⁵¹

Resûlullâh'ın isimleriyle ilgili olarak kesin bir rakam verilemeyeceği, isimlerin sıfatlardan türetilmesi durumunda sayının giderek kabarcacağı fikrinde olduğunu vurgulamak istemiştir.⁵²

3. Süleymaniye Kütüphanesi (Yazma Bağışlar-4683)'nde kayıtlı bulunan ve müellifi bilinmeyen 26 varaklık *Esmâ'ül-Hüsna-i İlahiyye ve Esmâ'in-Nebi (s.a.v.) şerhi* başlıklı eserin 2b-8b sayfaları arasında mensur bir Esmâ'ül-Hüsna yer almaktadır ki her bir ism-i şerîfin kısaca mânâları ifâde edilmiştir. 8b-26 sayfaları arasında ise *Delâil-i Hayrat*'ta geçen Esmâ-i Nebî'den yüz doksan altı tanesi Esmâ'ül-Hüsna'da olduğu gibi kısaca mânâları verilerek zikredilmiştir. Bu isimler şunlardır: "Muhammed, Ahmed, Hâmid, Mahmûd, Ahyidu, Vahîdun, Mâhin, Hâşirun, Âkibun, Tâhâ, Yâsin, Tâhirun, Mutahharun, Tayyibun, Seyyidun, Resûlun, Nebiyyun, Resûlü'r-Rahme, Kayyimun, Câmi'un, Muktefin, Mukaffin, Resûlü'l-melâhim, Resûlü'r-râha, Kâmilun, İklîlun, Müddessirun, 'Abdullâh, Habîbullâh, Safiyyullâh, Neciyyullâh, Kelîmullâh, Hâtemu'l-Enbiyâ', Hâtemu'r-mürselîn, Muhyin, Müneccin, Müzekkirun, Nâsirun, Mansûrun, Nebiyyü'r-rahme, Nebiyyü't-tevbe, Harîsun 'Aleyküm, Ma'lûmun, Şehîrun, Şâhidun, Şehîdun, Meşhûdun, Beşîrun, Mübeşşirun, Nezîrun, Münzirun, Nûrun, Sirâcun, Hudun, Muhdî, Münîrun, Dâ'in, Med'uvvün, Mucîbun, 'Afüvvün, Veliyyun, Hak-kun, Kaviyyun, Emînun, Me'mûnun, Kerîmun, Mükerrerun, Mekînun, Metînun, Mübînun, Mü'emmilun, Vasûlün, zû-Kuvvetin, zû-Hürmetin, zû-Mekânetin, zû-İzzin, zû-Fazlin, Mutâ'un, Mutî'un, Kademü sîdkin, Rahmetun, Büşrâ, Gavsün, Gaysün, Gıyâsün, Ni'metullâh, Hediyyetu'llâh, 'Urvetün Vüskâ, Sırâtullâh, Sıratun Müstakîmun, Zikrullâh, Seyfullâh, Hizbullâh, en-Necmü's-sâkib, Mustafâ,

51 Mahmut Kavaklıoğlu, a.g.t., s.57.

52 Mahmut Kavaklıoğlu, a.g.t., s.58.

Müctebâ, Müstekâ, Ümmiyyun, Muhtârun, Ecîrun, Cebbârun, Ebu'l-Kâsim, Ebu't-Tâhir, Ebu't-Tayyib, Ebû İbrâhim, Müşeffe'un, Sâlihun, Muslihun, Müheyminun, Sâdikun, Musaddakun, Sıdkun, Seyyüdü'l-mürselîn, İmâmü'l-muttakîn, Kâ'idü'l-gurri'l-Muhaccelîn, Halîlu'r-Rahmân, Berrun, Meberrun, Vecîhun, Nasîhun, Nâsîhun, Vekîlun, Mütevekkilun, Kefîlun, Şefîkun, Mukîmu's-sünne, Mukaddesun, Rûhu'l-Kudüs, Rûhu'l-Hakk, Rûhu'l-Kıst, Kâfin, Müktefin, Bâliğun, Mübelliğun, Şâfin, Vâsilun, Mevsûlun, Sâbîkun, Sâ'îkun, Hâdin, Muhdin, Mukaddemun, 'Azîzun, Fâzîlun, Mufazzalun, Fâtîhun, Miftâhun, Miftâhu'r-rahme, Miftâhü'l-Cenne, 'Alemu'l-îmân, 'Alemu'l-yakîn, Delîlü'l-hayrâ, Musahhihu'l-hasenâ, Mukîlu'l-'aserâ, Safûhun 'ani'z-zellâ, Sâhibü's-şefâ'a, Sâhibu'l-makâm, Mahsûsun bi'l-Mecid, Mahsûsun bi'-İzz, Mahsûsun bi's-Şeref, Sâhibu'l-vesîle, Sâhibu's-seyf, Sâhibu'l-fazîle, Sâhibu'l-izâr, Sâhibu'l-hücce, Sâhibu's-sultân, Sâhibu'r-ridâ, Sâhibu'd-dereceti'r-refî'a, Sâhibu't-tâc, Sâhibu'l-miğfer, Sâhibu'l-livâ, Sâhibu'l-mi'râc, Sâhibu'l-kadîb, Sâhibu'l-Burâk, Sâhibu'l-hâtem, Sâhibu'l-'alâme, Sâhibu'l-hücce, Sâhibu'l-beyân, Fasîhu'l-lisân, Mutahharü'l-cenân, Ra'ufun, Rahîmun, Üzü'nü Hayrin, Sahîhu'l-İslâm, Seyyidü'l-kevneyn, 'Aynü'n-na'îm, 'Aynü'l-İzzî, Sa'dullâh, Sa'dul-halk, Hatîbu'l-ümem, 'Alemu'l-hüdâ, Kâşifu'l-küreb, Râfi'u'r-rüteb, 'İzzü'l-'Arab, Sâhibu'l-ferec, Kerîmü'l-mahrec."

Esmâ-i Nebîlerin her biri kırmızı mürekkeple yazılan eserdeki üsluptan ism-i şerîflerin halk tarafından anlaşılmasına yönelik olarak mânâlarının kaleme alınmış olduğu anlaşılmaktadır. İki üç cümlelik açıklamaların yer aldığı mesnevîde, sade, akıcı bir üslup hâkimdir.: "Muhammed, ma'nâsı tekrâr-be-tekrâr hamd etleyen zât-ı şerîf demek yâhûd mübâlîğa ile ögülmüş. Zîrâ hamd vaşfi bi'l-cemîl 'alâ ciheti et'tazîmdür."

4. Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi'nin (ö.1788) *Mir'âtü's-Safâ* adlı eseri de bu hususta dikkat çekicidir. Çünkü Müstakimzâde, *Delâilü'l-Hayrât*'ın başında kayıtlı bulunan Hz. Peygamber'e ait 201 isim ve sıfattan rivayeti kuvvetli olanlarını alarak 99 isimlik bir liste hazırladığını, alfabetik sıra ile şerhettiğini ve müslüman halka hatıra olarak bıraktığını kendi ifadesiyle "mecmûundan 'Esmâ-i Hüsnâ' adedince doksan dokuz nâm-ı latîf intihâb olup avâm-ı mü'minîn için yâdigâr ve rivâyâtı kuvvetli olanlar ihtiyâr (edildi)"⁵³ sözleriyle anlatmaktadır. Ancak Müstakimzâde meydana getirdiği bu 99 isimlik listenin tamamını *Delâilü'l-Hayrât*'tan almış değildir. Örneğin, Âmir, Ebtahîgibi bazı isimler anılan eserdeki 201 isim içinde yoktur. İsimlerin sayısının 99 olarak "Esmâ-i Hüsnâ adedince" belirlenmiş olması da yine bir orijinallik olarak de-

53 Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Mir'âtü's-Safâ* fi Nuhbeti Esmâ'i'l-Mustafâ, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 1426/3, vr.25-36.

ğerlendirilebilir. Cenâb-ı Allâh'ın güzel isimleriyle saısından dolayı karıştırılma riski taşısa da, akıllarda yer etmesi ve unutulmaması maksadıyla müellifin bu yolu seçtiğini tahmin edebiliriz.⁵⁴

Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi'nin *Mir'âtü's-Safâ* isimli risâlesinde yer alan Esmâ-i Nebeviyye-i Şerîfe şunlardır: "Âmir, Âhir, Ebtahî, Ahmed, İmâm, Ümmî, Evvel, Bâtın, Bürhân, Beşîr, Beyyân, Cevâd, Hâşir, Hâfız, Hâmid, Habîb, Hüccet, Harîs, Hak, Hakîm, Halîm, Hamîd, Hâtem, Hatîb, Halîl, Dâî, Ra'ûf, Rahîm, Reşîd, Rakîb, Sâbık, Sirâc, Şâfi', Şâkir, Şâhid, Şekûr, Şehîd, Sâhib, Sâdık, Sabûr, Safî, Tâhir, Tâ-Hâ, Tayyib, Zâhir, Âdil, Âkîb, Âlim, Arabî, Azîz, Alîm, Ganî, Fettâh, Fasîh, Kâim, Kâsım, Kureşî, Karîb, Mâhî, Mübeşşir, Mübeyyin, Mütevassıt, Müctebâ, Muharrim, Muhallil, Muhammed, Mahmûd, Muhtâr, Müddessir, Medenî, Mezkûr, Murtazâ, Mürsel, Müzekkâ, Müzzemmil, Müşfi', Musaddak, Mustafâ, Mutahhir, Mutî, Muzaffer, Muallâ, Muktesid, Mekkî, Münzir, Münîb, Münîr, Mühtedî, Mehdî, Nâsır, Nâtık, Nâhî, Nebî, Nezîr, Nûr, Vâiz, Hâdî, Hâşimî, Yâ-Sîn"⁵⁵

5. Mensur olarak kaleme alınmış Esmâ-i Nebîler hakkında bir fikir vermesi açısından aşağıda katalog bilgilerini verdiğimiz müellifi ve kaleme alınış tarihi belli olmayan risâleyi transkribe ettik.

Süleymaniye Kütüphanesi-Hacı Beşir Ağa, Nu:675.

Eser adı: Risâle fi Beyân Esmâ en-Nebî

Dili: Türkçe

Ölçüleri: 231x147; 147x77

Yazı Türü: Nesih

Varak: 86a-88b.

Risâlede 119 ism-i şerîf zikredilerek her birinin mânâsı kısaca verilmiştir.

86a

Hâze'l-esmâü'n-nebiyyi şallallâhu 'aleyhi ve sellem

Muhammed peygamberimiz öğülmüşdür Tañrı Te'âlâ anı ögmiş[1] yaratmış. Añmed peygamberimiz Tañrı gâyetle ögicidür.[2] Mañmûd

54 Ahmet Yılmaz, "Türk Edebiyatında 'Esmâ-i Nebeviyye-i Şerîfe'yi Tadât Geleneği ve Müstakimzâde'nin *Mir'âtü's-Safâ* İsimli Risalesi", İstem, yıl: 2, sayı: 4, 2004, s. 162-163.

55 Ahmet Yılmaz, a.g.m., s.172.

peygamberimiz yüz dört kitâb içinde öğülmüştür.[3] Mâhiyyun şirki küfri maḥv idicidir, yok ider. Hâşirun[4] cümle maḥlûḳ anuñ sancağı altında ḥaşr olur. 'Âḳibun[5] cümle peygamberlerin şoñudur. Artık peygamber gelmez. Ṭâhirun[6] her şeyde pâkdür. Muṭahharun 'âlem ḥalkını pâk idicidir. [7] Ṭayyibun ḳalb-i şerîfleri pâkdür gıll ü gışşdan. Seyyidün[8] cümle ḥalkuñ ulusudur. Resûlün kemâl şâhibi[9] peygamberdür. Nebiyyün ilhâm şâhibi peygamberdür. Ḳuşşamun ferd-i[10] kâmindür. Aḳran ve emsâl yokdur. Câmî'un cümle 'âlem[11] cümle aḥlâḳ-ı câmî'dür. Muḳafiyyun cümle peygamberlerüñ yolına[12] gidicidir. Müdeşşirun mâl-i keşir şâhibi Müzemmilun[13] libâs-ı fâhire şâhibi. 'Abdullâh Allâh'uñ ḳavli. Ḥabîbullâh[14]

86b

öğredilenmiş (?) Allâh'uñ dostı. Şafiyyullâh ḥalkdan seçilmiş[1] Neciyyullâh Allâh Te'âlâ'nuñ düşmenlerinden ḳurtulmuş.[2] Kelîmullâh Allâh Te'âlâ ile söyleci vâsıtasız.[3] Ḥalîlullâh Tañrı'nuñ dostı. Ḥâtemü'r-Rûsul peygamberlerüñ[4] âhiri. Muḥyi ölmüş ḳalpleri ihyâ idici. Mübhî Allâh'uñ[5] ḳullarını küfürden ve şirkden ḳurtarıcı. Zâkirun Tañrı'yı[6] zıkr idici. Müzekkirun Tañrı'yı üñderici. Nâşirun Allâh'uñ[7] ḳullarına yardım idici. Manşûrun Tañrı ḫarafından yardım[8] olunmuş. Ḥarîşun ḳullaruñ îmânına ḫarîş mü'min olmalarını[9] ister. 'Azîzün cümlenüñ üzerine gâlib. 'Âlîmün 'ulûm-i[10] enbiyâya 'âlim. Raḫîmun cümle ḥalkı esirgeyici. Ra'ûfun merḫamet[11] şâhibi. Şehîdun şehâdet idici Allâh'uñ ḳullarını. [12] Meşhûdun cümle peygamberler Peygamberimiz'üñ peygamberligin ḫaber[13] virdiler. Ma'lûmun cümle ehl-i kitâb anı bilür.[14] Beşîrün cennet ile multulayıcıdur mü'minlere. Neẓîrun cehennem ile[15]

87a

ḳorḳudıcıdur müşriklere. Nûrun 'âlemlere nûrdur aydınlık ve[1]ricidir. Sirâcun 'âlemlerüñ çerâğıdır. Münîrün 'âlemlere aydınlık[2] vericidir. Hâdin Allâh'uñ ḳullarına yol gös[te]ricidir. Muḫdiyyun[3] hidâyet olunmuşdur peygamberler yolına girmişdür. Dâ'in[4] Allâh'uñ ḳullarını dîne da'vet idicidir. Med'uvvün dîn-i İslâma[5] da'vet olunmuşdur. Mucîbun da'vete icâbet idicidir.[6] Mücâbun du'âsı icâbet olunmuşdur. Ḥafiyyun gizli daḳîḳa 'ilm[7] ḫazînesi. 'Afüvvün suçların bağışlayıcıdur. Veliyyun mü'minlerin[8] dostıdır. Mü'minler anı sever. Ḳaviyyun ḳuvvet şâhibidir. [9] Emînün vahye emîndür bir şey'e ḫıyânetden. Me'mûnün[10] ḫalka Muḫammed emânetdür her şeyden ḫıfzolunmuşdur.[11] Kerîmun luṭf

u kerem şâhibidür. Mükerrerun hüsn-i⁵⁶[12] halk şâhibidür. Mekînun mertebe-i 'âliyye şâhibidür.[13] 'İndillâh ve 'inde'l-halk. Metînun kavlinde fi'linde metîndür.[14] Mübînün helâli hak, bâtıli harâm beyân idicidür. Mü'emmilün[15]

87b

Hakk'a yetişici halkı ıslâh idicidür. Muftî'un Allâh'ın emrine[1] urucu tutucu. Muftâ'un sözi tutulmuş. Kademün cümle[2] enbiyânun ümmetlerine şefâ'at idicidür. Şıdkın ya'nî[3] ulu menzil şâhibidür. Ni'metullâhi Tañrı'nuñ ni'meti.'Urve[4] Vüşkâ kulb kopmaz. Dayfullâh Tañrı'nuñ konuğu. Hizbullâh[5] Tañrı'nuñ 'askeri bölüğü. Necmü's-Sâkıb âşikâre dîn şâhibi.[6] Muştafâ üründülenmiş, seçilmiş öğredilenmiş şâfi hâliş[7] Müctebâ hâliş muhliş şâfi ayırdılanmış. Müntekâ temîz pâk[8] ayırdılanmış.Ümmiyyun anadan toğduğı gibi kimseden[9] okımadı. Şâfi'un şefâ'at idici. Müşeffi'un/Müşeffe'un şefâ'ati[10] maqbûl reddolmaz. Şâlihun iyü güzel. Muşlihun ıslâh idici.[11] Faşihun'l-lisâni toğrı sözlü açık söyler. Muţahiru[12]'l-cinân kalbi temîz pâk. Şâdikun gerçek söyler. Muşaddıkun[13] Hakk'ı inanıcı. Müheyminun toğrı söylerici. İmâmü'l-müslimîne[14] mü'minlerün atası ve anası. Berrün halka iyilik idici.[15]

88a

Tevvâbun halka suçların bağışlayıcı. Faşihun açık sözlü.[1] Belîğun sözi güzel. Mübellîğun hakkı halka ulaştırıcı. Nâşihun[2] halka iyilik şanı. Vekîlün halkun işlerini yetürici. Kefilün[3] her umûrı görici herkese. Şefîkun esirgeyici halka merhamet[4] şâhibi. Kâfi halka yetişici. Şâfi derdlere dermân.[5] Sâ'ikun halkı cennete sürücü. Fâzilun 'ilm şâhibi. Mufađđalun[6] 'ilm öğredici. Fâtihun bağluları çözücü katlu kapular açıcı.[7] Müfettihun bağlu kapuları açdırıcı fetih idici. Delîlun yol[8] gösterici. Şâhibü'l-mağâmi'l-mahmûdi mağâm-ı mahmûd şâhibi[9] şifâ. Şâhibü'l-kitâbi kitâb şâhibi. Şâhibü'[10]ş-şerî'ati şerî'at şâhibi. Şâhibü dîni'l-İslâmi[11] dîn-i İslâm şâhibi. Şâhibü'l-havz ve'l-kevseri kevser[12] havzün şâhibi. Şâhibü'l-mu'cizetü'l-bâhireti çok[13] mu'cizâtlar şâhibi barmağından şular ağıtdı. Şâhibü'[14]l-tâci ve'l-hulleti tâc ve hulle şâhibi. Şâhibü'l-Burâki[15]

56 Mecmuada "hüsn-ü" şeklinde harekelenmiştir.

88b

şâhibü'l-Burâk. Şâhibü'l-ḥücceti'l-kā'ati kitâb-ı şerî'at[1] şâhibi. Şâhibü'l-livâ'i'l-ḥamdî ḥamd sancağınıñ şâhibi.[2] Şâhibü'l-ḥâtemi peygamberlerin âhiridür. Şâhibü'l-burhâni[3] ḥüccet-i kâ'ti'a şâhibi. Şâhibü'l-beyânî nuṭk-ı faşîḥ şâhibi.[4] Aşlâ ğalaṭ söylemez. Seyyidü'l-kevineyni dünyâ ve âḥiret pâdişâhı[5]. Resûlü'l-şakaleyni ins ile cinne peygamberdür. Eşrefü[6] ḥalkillâh cümle ḥalkuñ eşrefi efḍali aḥseni nûru[7]. 'Arşillâhi Allâhu Te'âlâ'nuñ 'arşınıñ nûridur.

6. Mensur bir Esmâ-i Nebî örneği olarak karşımıza çıkan bir başka eser Edirne müftüsü Mehmed Fevzi Efendi'ye aittir. Edirne müftüsü Mehmed Fevzi Efendi (ö. 1318/1900), *Vesile-i Sa'âdet*⁵⁷ adlı eserinin baş tarafında "Ta'bîrât-ı Hasene-i Esmâ-i Şerife-i İlâhiyye" başlığı altında Cenâb-ı Hakk'ın isimleri ile birlikte "Hüsn-i Ta'bîrât-ı Esmâ-i Nebeviyye" başlığı altında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in isimlerini mensur bir şekilde kaleme almıştır. Son derece edebî bir dille kaleme alınan eserde, Efendimizin özellikle şu isimlerine işâret buyurulduğu anlaşılmaktadır: Resûl, Nebî, Şâfi', Habîbullâh, Müşeffî', Kerîm, Nûr, Müctebâ, Sâhibü'l-Mî'râc, Cevâmiu'l-Kelîm, Fasîhu'l-lisâni, Sâhibü'd-dereceti'r-refî'atî, el-Karîbü, Sirâc, Sâhibü't-Tâc, Sâhibü'l-âyeti, Eşrefü'l-mürselîn, Faḥrû'l-evvel, Ekmelü'l-enbiyâ'i ve'r-Rûsul, Hâdî, Seyyidü'l-insi ve'l-cân, Kureyşî, Sâbiku'l-Arab, Seyyid, Ebu'l-Ḳâsim, Ehad, Sâhibü'l-Beyân, Sâhibü'l-Fadîle, Sâhibü'l-Makâmî'l-Mahmûd, Tâhir, Mahmûd, Muhtâr, Müeyyedü bi'n-naşri ve'l-Kevşer, Tayyib, Müsebbih, Rahmeten li'l-'âlemîn, Emîn, Me'mûn, Râfi'u'l-fiten, Dâfi'u'l-mihen, Sâhibü'l-irşâd ve'd-delâlet, Mübeşşer, Beşîr, Rûhu'l-vücûd, el-Fâtih, Aynü'l-a'yân, Sâhib-i vefâ, Seyyidü's-sâdât, Seyyidü'n-nâs, Seyyidü'l-Kevneyn, Seyyidü's-Sakaleyn, Seyyidü Veled-i Âdem, İmâmü'l-enbiyâ, Hümâmü'l-aşfiyâ, Vesiletü'n-necât, Sâhibü'l-Hayr, Sâhibü'd-Dereceti'l-Âliyyeti'r-Rafia.

Risâledeki üsluba baktığımızda halka hitap amacıyla kaleme alınan eserlere nazaran daha secili ifâdelerin, Arapça ve Farsça kelimelerle kurulmuş tamlamaların yer aldığını görüyoruz. Risâlede söz ve ses gruplarının belirli aralıklarla tekrar edilmesi metne ritmik akışkanlık kazandırmaktadır. Özellikle sözcük ve öbeklerinin, yinelenmesi ses açısından bir etkileme sağlamakta, bir uyum, bir ritim oluşturmakta, tıpkı müzik yapıtlarında zaman zaman ana melodinin yinelenmesi ya da çeşitlemelerle anımsatılmasında olduğu gibi, dinleyende uyandıran ses imgesini pekiştirmektedir.

Sözcüklerin kuruluşuna baktığımızda her bölümdeki sözcüklerin son sesleri aralarında kafiyeli olup birbirlerine "ve" bağlacıyla (bazen de "olan" sözcü-

57 Muhammed Fevzi b. Ahmed et-Tavasî Edirne Müftisi, *Vesile-i Sa'âdet*, [y.y],[t.y.], s.11-20.

ğüyle) bağlanıp söz öbeklerinin ardından salavât-ı şerîfe amacıyla kullanılan söz öbeği gelmektedir ki onun da son sesleri ilgili sözcüklerle kafiyelidir. Son söz olarak da bütün bölümlerde "Efendimiz Hazretleri" ifâdesi kullanılmıştır. Bütün bölümler bu şekilde bir âhenk oluşturmaktadır:

"Sebebü's-sürûri ve'l-inşirâh
Ve bâ'ışü'l-inkişâfi ve'l-infitâh
'aleyhi efdalü şalâvâti Rabbine'l-Fettâh Efendimiz Hâzretleri"

"Rûhu'l-vücûd
Ve fütûhu külli mevcûd
olan habîb-i Hudâ-yı ma'bûd
'aleyhi efdalü şalâvâti'l-Vedûd Efendimiz Hâzretleri"

" 'aleyhi efdalü şalâvât", " 'aleyhi efdalü't-tehâyâ", " 'aleyhi ekmelü şalâvât" şeklindeki ikilemeler, metinde âhengi sağlamakla kalmamış, ayrıca anlamı pekiştirerek etkili bir biçimde sunulmasına yardım etmiştir.

Paralelizm, şiir dilinde beyti oluşturan mısralar arasındaki benzer dil birliklerinin ve mütevazin kelimelerin anlamlı bütünleşen sesin eşliğinde paralel sıralanışını ifade eden bir terimdir. Paralelizmde, sadece aynı kelimelerin değil, ses, anlam ve vezin itibarıyla benzer kelimelerin tekrarı söz konusudur.⁵⁸ Bu anlamda mensur bir eser olsa da *Vesîle-i Sa'âdet*'teki söz öbeklerindeki paralelizm de dikkati çekmektedir. Ayrıca metnin tamamındaki aliterasyon ve asonans da risâleye ritmik, akıcı bir üslup kazandırmaktadır:

"İmâmü'l-enbiyâ
Ve Hümâmü'l-aşfiyâ
'aleyhi efdalü't-tehâyâ Efendimiz Hâzretleri".

Netice itibarıyla bir müftünün kaleminden çıkan samimî ifâdelerin sözcüklerle buluşup okuyan ve dinleyenin gönlüne ulaştığı risâle, edebî anlamda dikkate değer bir Esmâ-i Nebî örneğidir. خلقتك من نوربي و خلقت الاشياء نورك

Görülmektedir ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) pek çok isim ve sıfatlarla birçok eserde zikredilmiştir. Öyle ki sûfilerin duâ kitaplarında Esmâ-i Hüsnânın yanısıra Esmâ-i Nebîler de yer almış, bekâbillâha giden yolda menzile ulaşmak adına Sevilenin Sevgilisi en büyük vasıta olmuştur. Tasavvufta hakikat-i Muhammediyye veya nûr-i Muhammedî olarak bilinen telakkiye göre, Allâh, Hz. Peygamber'in ruhunu, diğer ruhlardan önce yaratmış, O'na nübüvvet elbisesini giydirmiş, ardından beşer ruhlarını yaratmış, sonra da Kur'ân-ı Kerîm'de

58 Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Kapı Yayınları, (2. Basım) İstanbul, 2005, s.53-54.

fade edildiği üzere⁵⁹ diğer peygamberlere, kendisine yetişmeleri halinde O'na iman etmelerini, O'na tabi olma konusunda mısakı yerine getirmelerini emretmiş, onlar da buna icabet edinde O'nun rûhânî, rabbânî nuru onları aydınlatmıştır.⁶⁰Bir hadîs-i kudsîde خلقتك من نوربي و خلقت الاشياء نورك [Seni kendi nûrumdan, diğer şeyleri de senin nûrundan yarattım]⁶¹ buyurulmaktadır. İşte Rûhu'l-Hakk, Nûru'l-Hakk olan Efendimiz'in isimlerinin diğer peygambere göre daha ön plana çıkması ve klâsik edebiyâtımızın bir türü haline gelecek şekilde eserlerin kaleme alınmasında bu durumun da etkisi olabileceği düşünülmektedir.

Neticede; Hz. Peygamber'in bir hadîsinin teşviki veya O'nun na'tini dile getirme, şefâatine nâil olma, sıkıntıdan kurtulma ve birtakım arzuların gerçekleşmesi adına bu konuda eserler kaleme alınmış, ancak klâsik edebiyâtımızda bu konunun ihmal edilip üzerinde fazla durulmadığı dikkat çekmiştir. Yukarıda zikrettiğimiz Arapça isimler dışında Türkçe başta olmak üzere başka dillerde de bu konuda yazılmış eserler olabileceği muhakkaktır. Özellikle Arapça ve Farsça bu konuda yazılan eserlerin de Türkçe eserlerle karşılaştırılmalı olarak ele alınması gerekmektedir. Klâsik edebiyat dışında halk edebiyatında bu konuda yazılmış olan metinlerin de gözden geçirilmesi konunun açıklığa kavuşması adına yardımcı olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-hafâ ve muzilü'l-ilbâs 'amme's-tehara mine'l-ehâdîsi 'alâ elsineti'n-nâs*, Dâr-ı İhyâü't-türâsi'l-arabî, Beyrut, 1352.

Ak, Coşkun, *Muhibbî Dîvanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

Akar, Metin *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

Akkuş, Metin, *Abdullah Salahaddin-i Uşşaki (Salahi)'nin hayatı ve eserleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

59 Bkz. 3 Âli İmrân, 81: وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَقُومُوا بِهِ وَلْتَضَعُوا كَيْدَ السَّاجِدِينَ [Hanî Allah, peygamberlerden: «Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz» diye söz almış, «Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklediniz mi?» dediğinde, «Kabul ettik» cevabını vermişler, bunun üzerine Allah: O halde şahit olun; ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim, buyurmuştu.]

60 Bünyamin Erul, "Harput'lu Abdulhamit Hamdi Efendi (1830-1902) ve Hz. Peygamber'in Bilgisine Dair Bir Risalesi 'Safvetü Efkârî'l-Ulemâ fi İsbâti İlmî Nebiyyinâ bi'l-Esmâ", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:6, Elazığ, 2000, s.8-9.

61 Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, I/265.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, Akçağ Yayınevi, [t.y.], c.15.

Çelebi, Süleyman, *Tam ve Mükemmel Musahhah Mevlid-i Şerif Esmâü'l-Hüsna, İlâhî, Kasîde, Na't*, (tasnif eden: Bursalı Rıza Efendi), Divan Yayınları, İstanbul, 2001.

Çelebioğlu, Âmil, "Türk Edebiyatında Manzum Dînî Eserler", Şükrü Elçin Armağanı, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi:1, Ankara, 1983.

Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Ebû Dâvud, Süleyman b.el-Eş'as, *Sünenü Ebî Dâvud*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

el-İstanbulî, Nahîfî Süleymân b. Abdurrahman b. Salih, *Manzûme-i Hicretî'n-Nebî*, Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi, nu.323.

Erdoğan, Mehtap, "Hâkim Mehmed Efendi'nin Manzum Hilyesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/1 – 2007, s. 317-357.

Erdoğan, Naim, *Peygamberimizin Yüce Şahsiyeti ve Mübârek İismlerinin İzahı*, Kahraman Yayınları, İstanbul, [t.y].

Erul, Bünyamin, "Harput'lu Abdulhamit Hamdi Efendi (1830-1902) ve Hz. Peygamber'in Bilgisine Dair Bir Risalesi 'Safvetu Efkârî'l-Ulemâ fî İsbâti İlmi Nebiyyinâ bi'l-Esmâ", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:6, Elazığ, 2000, s.8-9.

Esmâ'l-Hüsna-i İlahiyye ve Esmâ'in-Nebi (s.a.v.) şerhi, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, nu.4683.

es-Suyûtî, Celâleddîn, *Câmiu'l-ehâdis*, (Haz:Abdülhalim Memdûh), Mısır, 1984.

et-Tavasî Muhammed Fevzi b. Ahmed Edirne Müftisi, *Vesîle-i Sa'âdet*, [y.y],[t.y].

Güngör, Zülfikar, "Azîz Mahmud Hüdâyî Divânı'nda Hz. Muhammed İmajı", *Aziz Mahmud Hüdâyî Uluslar arası Sempozyumu Bildiriler [Üsküdar Sempozyumu III, İstanbul, 2005]*, (ed. Hasan Kâmil Yılmaz), Üsküdar Belediye Başkanlığı, c.II, 2006.

Hanbel, Ahmed b., *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Hanif Efendi, İbrahim, *ed-Dürretü'l-Esmâ fi Beyan Ebhiyü'l-Esmâ*, Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, nu:3576.

Hasîb Efendi, *Dürretü'l-Eşmâ*, Nuruosmâniye Kütüphanesi, No:4953.

Hilye-i Saadet, (yay. haz. İskender Pala), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.

İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

İbnü'l-Arabî, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali, *Tedbirât-ı İlâhiyye Tercüme ve Şerhi*, (Çev. Ahmed Avni Konuk) (Yayına Hazırlayan: Mustafa Tahralı), İz Yayıncılık, İstanbul 1992.

İlâhî Rahmet Hazreti Muhammed (S.A.V.) (Mevâhibü'l-Ledünniye), (mütercim: Şair Abdülbâkî), (sad.İ.Turgut Ulusoy), (yeniden gözden geçirip neşre hazırlayanlar: Abin Dönmez, Ömer Dönmez), Hisar Yayıncılık, İstanbul, 1984.

İmâm-ı Kastalânî, *Mevahib-i Ledünniyye*, (şerheden: Mahmud Abdülbakî), (çeviren: İhsan Uzungüngör), Semerkand Yayınları, İstanbul, 1972.

Kalkışım, Muhsin, *Şeyh Galib Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994.

Kavaklıoğlu, Mahmut, "Suyûtî'nin el-Behcetü's-Seniyye fi'l-Esmâ'ın-Nebeviyye adlı eseri", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 1989.

Macit, Muhsin, *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Kapı Yayınları, (2. Basım) İstanbul, 2005.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Nadi, Tahir, *Tahir Nadi Mevlidi*, Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul, 1950, s.12.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Paşa, Âşık, *Garîb-Nâme*(*Tıpkıbasım, karşılaştırmalı metin ve aktarma*), (haz. Kemal Yavuz), c. I/1, İstanbul, 2000.

Paşa, İsmâil Sâdık Kemâl b. Muhammed Vecîhî, *Şerhu'l-Esmâ'î'l-Hüsnâ (Âsâr-ı Kemâl)*, İstanbul, 1284/1867.

Risâle fi Beyân Esmâ en-Nebî, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa, nu.675.

Sadeddin, Müstakimzâde Süleyman, *Mir'âtü's-Safâ fi Nuhbeti Esmâ'il-Mustafâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 1426/3.

Şener, Halil İbrahim, "Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir, 1985.

Tezeren, Ziver, *Seyyid Azîz Mahmud Hüdâyî Divânı*, c.II, İstanbul, 1985.

Tirmizî, İbn İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Tirmizi, İmam-ı, *Hadîslerle Peygamberimizin Güzel Ahlakı (Şemâil-i Şerif)*, Hisar Yayınevi, (çev. Hoca Râif Efendi), (sad. Mahmut Özakkaş), İstanbul, 1984.

Tirmizî, İmâm Ebû İsâ Muhammed b. İsa, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*, Dârü'n-Nedveti'l-Cedide, Beyrut, 1985.

Uşşâkî, Abdullâh Saladdîn-i, *Gül-i Sad-berg-i Evrâd Berâ-yı Tuhfe-i Ubbâd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, nu.2365.

Uşşâkî, Abdullah Salahaddîn-i, *Mir'âtü'l-A'lâm ve Mişkâtü'l-Ahlâm*, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar nu.3983.

Uzun, Mustafa, "Muhammed", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.30, İstanbul, 2005.

Vassâf, Hüseyin, *Mevlid Şerhi Gülzâr-ı Aşk*, (hazırlayanlar: Mustafa Tatçı, Musa Yıldız, Kaplan Üstüner), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.

Yeniterzi, Emine, "Dîvan Şiirinde Hz. Peygamber'in İsim ve Sıfatları –Esmâ-i Nebî-", *Kutlu Doğum Haftası II, 1-7 Ekim 1990*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s.87-100.

Yeniterzi, Emine, "Edebiyatımızda Hz. Peygamber'in İsimleri ve Harflere Dair", turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/yeniterzi_harfler.pdf

Yeniterzi, Emine, *Divan Şiirinde Na't*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.

Yılmaz, Ahmet, "Türk Edebiyatında 'Esmâ-i Nebeviyye-i Şerife'yi Tadât Geleneği ve Müstakimzâde'nin Mir'âtü's-Safâ İsimli Risalesi", *İstem*, yıl:2, sayı:4, 2004, s.159-172.